

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021**

УДК 399.9(07.034)

M58

Укладач О. В. Птащенко

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних економічних відносин.
Протокол № 1 від 05.01.2021 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Міжнародні економічні відносини [Електронний ресурс] : ме-
M58 тодичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеці-
альності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіо-
нальні студії" першого (бакалаврського) рівня / уклад. О. В. Пта-
щенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 28 с.

Подано контрольні запитання та методичні рекомендації, які призначені для поглиблення, конкретизації та закріплення знань, отриманих під час вивчення теоретичної частини навчальної дисципліни. Розглянуто на прикладах практичні ситуації, пов'язані зі становленням міжнародної комунікації, формуванням міжнародних відносин і здійсненням міжнародних економічних відносин.

Рекомендовано для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня.

УДК 399.9(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

Методичні рекомендації до вивчення нормативної навчальної дисципліни "Міжнародні економічні відносини" складені відповідно до місця та значення дисципліни за структурно-логічною схемою, передбаченою освітньою програмою бакалавра спеціальності "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії". Вона охоплює всі змістові модулі, визначені анотацією для мінімальної кількості годин, передбачених стандартом. Вивчається навчальна дисципліна "Міжнародні економічні відносини" після опанування такими дисциплінами, як: "Основи економіки", "Регіональна та національна безпека", "Країнознавство", "Міжнародне право", "Демографія та економічна політика".

Мета вивчення навчальної дисципліни "Міжнародні економічні відносини" полягає у формуванні у майбутніх фахівців системи спеціальних знань з проблем розвитку та сучасного стану міжнародних економічних відносин (МЕВ) для фундаментальної та спеціальної освіти та для практичної діяльності за фахом.

Вивчення навчальної дисципліни "Міжнародні економічні відносини" спрямоване на засвоєння тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин та розвитку світового господарства країн світу; формування практичних навичок щодо аналізу подій у сучасних міжнародних економічних відносинах.

Навчальна дисципліна спрямована на формування у студентів загальних основ з аналізу закономірностей та особливостей розвитку МЕВ, отримання необхідних знань з питань діяльності провідних країн у міжнародному бізнесі, особливостей міжнародних відносин.

На досягнення зазначеної мети спрямовані такі завдання вивчення навчальної дисципліни студентами:

- розуміти сутність міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин, їх значення та еволюцію, чинники і рівні розвитку, особливості дії законів і принципів;
- засвоїти понятійний апарат, що застосовується в світовій господарській практиці;
- знати про роль та значення окремих країн і регіонів у міжнародній економіці, особливості розвитку інтеграційних процесів та діяльності міжнародних економічних організацій;

- уміти творчо аналізувати стан сучасної системи світового господарства та місце України в ній;
- визначити проблеми й тенденції розвитку міжнародної економіки та МЕВ;
- використовувати одержані знання в умовах України та за кордоном, виходячи з цілей інтеграції нашої країни в сучасну систему світогосподарських зв'язків.

Система джерел міжнародної економіки та МЕВ є однією з найбільш розгалужених серед інших економічних навчальних дисциплін. З огляду на різноманітність і з рахуванням ієрархічної підлеглості доцільно кваліфікувати їх таким чином:

1. Конституція України як основний закон.
2. Законодавчі акти України:
 - закони України;
 - кодекси, статуси, настанови та інші кодифіковані акти з міжнародних економічних відносин.
3. Постанови Верховної Ради України.
4. Укази та розпорядження Президента України.
5. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України.
6. Нормативні накази, інструкції та інші документи центральних органів законодавчої влади (міністрів, державних комітетів і відомств).
7. Нормативні акти державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, що стосуються міжнародних відносин.
8. Міжурядові угоди України з іншими державами та міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною.

Актуальність проблеми та динаміка міжнародних економічних відносин вимагають постійного реагування на всі зміни в міжнародній економіці, поглибленого й уважного вивчення їх причин та наслідків у режимі поточного часу. Тому до вивчення основної та додаткової літератури, з якої найважливішими є законодавчо-нормативні акти України, навчальні посібники та підручники, необхідно зазначити поточні матеріали з проблематики навчальної дисципліни, включаючи таку інформацію, аналітичні дані, статистичні відомості до контрольних робіт, які готують студенти-заочники. Нові повідомлення зі стану МЕВ містяться у таких відомих періодичних виданнях, як "Економіка України", "Голос України", "Урядовий кур'єр", "День", "Джерело життя" та ін.

Практична частина

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади міжнародного співробітництва

Тема 1. Міжнародні економічні відносини в системі світового господарства

Завдання 1

1. Проаналізуйте ситуацію та дайте відповіді на поставлені запитання.

Мета вирішення завдання: формування навичок аналітичного мислення.

"Акронімізація", або групування, – це давній маркетинговий хід. Ще наприкінці 1960-х у США придумали поняття *Nifty 50*. Йшлося про півсотню американських "компаній-чемпіонів", які повинні були швидко розвиватися, виправдовуючи свої високі мультиплікатори. Потім була надзвичайно популярна концепція "азіатських тигрів" – економік Південної Кореї, Сінгапуру, Гонконгу і Тайваню, які демонстрували дуже високі темпи економічного розвитку в 1960 – 1990-х. Аж до кризи 1997 – 1998 років. А на межі 2000-х років виникла концепція доткомів. BRICS і MIST – не єдині геополітичні акроніми, що з'явилися в останні роки. Наприклад, у 2009-му році на сторінках ЗМІ стало часто згадуватися об'єднання CIVETS, куди входять Колумбія, Індонезія, В'єтнам, Єгипет, Туреччина, Південна Африка. Ці країни відрізняються великою різноманітністю експорту, а також зуміли залучити суттєві прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Так, у 2010 – 2012 роках такі вкладення нерезидентів в економіку Колумбії зросли більш ніж удвічі, а в економіку Єгипту можуть подвоїтися вже цього року. Деякі країни лідирують не за динамікою, а за перевагою своєї розвиненої економіки і ліквідністю фінансових ринків. Наприклад, блок CASSH – Канада, Австралія, Сінгапур, Швейцарія та Гонконг. У свою чергу акронім CARBS об'єднує Канаду, Австралію, Росію, Бразилію і Південну Африку. Їх з повною відповідальністю можна назвати "сировинними центрами". П'ять країн цього блоку займають до 29 % суші, на якій живуть лише шість відсотків світового населення. Разом вони контролюють

активи на суму близько 60 трлн доларів і виробляють від чверті до половини основної сировинної продукції в світі. В'єтнам, Індонезія, Мексика, Бангладеш, Єгипет, Нігерія, Туреччина умовно знаходяться в блоці VIMBENT. Основні ідеї, що лежать в основі стратегії інвестування в такі економіки, – це високі дивіденди, велика частка молодого населення в цих державах, щорічне зростання доходів населення на рівні 20 – 25 %, хороше корпоративне управління і небажання інвестувати у великі енергетично орієнтовані економіки.

Питання.

1. Як впливає на економічну ситуацію в певній країні включення її до певного акроніму? 2. Як ви вважаєте, які із наведених акронімів є найбільш вагомими у міжнародних економічних відносинах? 3. Хто, на вашу думку, є найбільш впливовими на світовому ринку: окремі країни, міжнародні організації, інтеграційні угруповання чи подані акроніми?

Тема 2. Світове господарство (СГ) та особливості його розвитку. Типологія країн світу і роль окремих їх угруповань у СГ і МЄВ

Завдання 2

Розв'язати задачу за таких умов. За даними національних рахунків Іспанії 2019 року, визначити величину чистих трансфертів та чистого факторного доходу, якщо відомо такі показники, млн дол. США (табл. 1).

Таблиця 1

Дані для розрахунку

Показники	Значення
1	2
Перекази за кордон іспанців і іноземних робітників, що живуть в Іспанії більше 1 року	18,7
Перекази за кордон іноземних робітників, що живуть в Іспанії менше 1 року	12,1
Платежі іспанців-мігрантів, що живуть за кордоном менше 1 року	10,1
Отримані платежі іспанців-мігрантів, що живуть за кордоном більше 1 року	9,7
Витрати на виплату прибутку нерезидентам на вкладений в Іспанії іноземний капітал	6,3

1	2
Одержані з-за кордону прибутки, а також прями та портфельні інвестиції	12,7
Рента, виплачена нерезидентам за нерухомість, що належить нерезидентам, але знаходиться в Іспанії	3,2
Рента, отримана за здану в оренду нерухомість за кордоном, але належить резидентам Іспанії	5,1

Методичні рекомендації до виконання завдання 2

Система національних рахівництв (СНР) заснована на **моделі загальної рівноваги (МЗР)**. Вихідним пунктом МЗР є рівність обсягів пропозиції товарів і послуг, з одного боку, і попиту на них – з іншого.

Виробництво

Виробництво усередині країни +
+ імпорт.

Вир_{в/кр} + Ім.

Споживання

Попит (споживання домашніх господарств, підприємств, уряду) +
+ інвестиції (капіталовкладення) + експорт.

П + Інв + Екс.

Національний дохід (НД) – це сукупний дохід в економіці, отриманий резидентами від використання факторів виробництва (праці, капіталу, робочої сили, технології).

НД = відсоток на капітал + рента на землю + дохід працівників

$$\text{НД} = \text{ДО}\% + \text{Р}_д + \text{Д}_р.$$

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) – це національний дохід, збільшений на суму непрямих податків.

ЧВП = НД + непрямі податки (ПДВ, акциз, мито)

$$\text{ЧВП} = \text{НД} + \text{Н}_п.$$

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – це ринкова вартість товарів і послуг, створених усередині географічних границь країни.

ВВП = ЧВП + амортизація основного капіталу

$$\text{ВВП} = \text{ЧВП} + \text{Ам.}$$

Чи, припускаючи, що $\text{Вир}_{\text{в/кр}} = \text{ВВП}$ (виробництво усередині країни є ВВП), то з моделі загальної рівноваги випливає:

$$\text{ВВП} = (\text{П} + \text{Інв}) + (\text{Екс} - \text{Ім}) = \text{А} + \text{ТС},$$

де А (абсорбція) – це витрати резидентів, включаючи уряд, на вітчизняні й іноземні товари і послуги; $\text{А} = \text{П} + \text{Інв}$;

ТС (торгове сальдо) – це різниця вартісних обсягів експорту й імпорту;
 $\text{ТС} = \text{Екс} - \text{Ім}$.

Валовий національний продукт (ВНП) – це ринкова вартість товарів і послуг, зроблених господарськими одиницями країни, незалежно від того, чи зроблені ці товари і послуги в географічних границях країни чи за її межами.

$$\begin{aligned} \text{ВНП} &= \text{ВВП} + \text{Чистий факторний дохід} \\ \text{ВНП} &= \text{ВВП} + \text{Д}_{\text{ч.ф.}} \\ \text{або } \text{ВНП} &= (\text{П} + \text{Інв}) + (\text{Екс} - \text{Ім}) + \text{Д}_{\text{ч.ф.}} = \text{А} + \text{ТС} + \text{Д}_{\text{ч.ф.}} \end{aligned}$$

Чистий факторний дохід ($\text{Д}_{\text{ч.ф.}}$) – різниця доходів від використання факторів виробництва, що перебувають за кордоном, які є власністю резидентів даної країни, і виплат нерезидентам за використання належних їм факторів виробництва в даній країні. Це:

різниця доходів від інвестиційної діяльності (одержаний з-за кордону прибуток на прямі і портфельні інвестиції та відсотки на депозит у закордонних банках) і витрат на виплату прибутку нерезидентам на вкладений у даній країні іноземний капітал і відсотків за вкладами нерезидентів у місцевих банках;

різниця переказів у країну та з країни робітників-мігрантів, які вважаються резидентами своєї, а не зарубіжної країни;

різниця сум ренти, отриманої за здану в оренду нерухомість за кордоном, що належить резидентам даної країни і ренти, виплаченої нерезидентам за нерухомість, що належить нерезидентам, але знаходиться в даній країні.

$$\text{Д}_{\text{ч.ф.}} = (\text{Іотр} - \text{Івип}) + (\text{Потр}^{\text{р}} - \text{Пвип}^{\text{рп}}) + (\text{Ротр} - \text{Рвип}).$$

Валовий національний розташовуваний дохід (ВНД) – це дохід, що використовується на накопичення і споживання ВНП, що містить чисті трансферти з-за кордону.

$$\text{ВНД} = \text{ВНП} + \text{Чистий трансферт ВНД} = \text{ВНП} + T_{\text{ч}},$$

$$\text{або ВНД} = (\text{П} + \text{Інв}) + (\text{Екс} - \text{Ім}) + (\text{Д}_{\text{ч.ф}} + T_{\text{ч}}) = \text{А} + \text{ТС} + \text{Дф}.$$

Чисті трансферти ($T_{\text{ч}}$) – це різниця між переказами робітників-мігрантів, які вважаються резидентами, з даної країни і в дану країну.

$$T_{\text{ч}} = \text{Потр}^{\text{HP}} - \text{Пвип}^{\text{P}}.$$

Сальдо поточних операцій платіжного балансу (САВ) – це сума показників торгового балансу, чистого факторного доходу і чистих трансфертів.

$$\text{САВ} = \text{Екс} - \text{Ім} + \text{Д}_{\text{ч.ф}} + T_{\text{ч}} = \text{ТС} + \text{Д}_{\text{ч.ф}} + T_{\text{ч}}.$$

Тема 3. Міжнародний поділ праці

Завдання 3

Проаналізуйте ситуацію та дайте відповідь на поставлені запитання.

Мета вирішення завдання: формування навичок щодо аналітичного мислення.

"Велика депресія" 30-х років стала найбільшою економічною катастрофою в сучасній історії. Протягом 1929 – 1932 років промислове виробництво в усьому світі було значною мірою згорнуто, скоротившись майже наполовину в США, на 40 % – у Німеччині, приблизно на 30 % – у Франції і "лише" на 10 % – у Великобританії, де економічний криза почалася ще в 20-х роках. Розвинені країни зіткнулися також з унікальною за своїми масштабами дефляцією, у результаті якої ціни впали майже на 25 % у Великобританії, трохи більше 30 % – у Німеччині і США, і більш, ніж на 40 % – у Франції. Однак найбільші втрати людського капіталу виражалися в безробітті. У 1933 році безробіття в США охопило 1/4 всієї сукупної робочої сили. У 30-ті роки катастрофічне зростання безробіття пережила також Німеччина.

"Велика депресія" стала глобальним явищем, перейшовши з розвинених країн у країни, що розвиваються. Чим же була викликана настільки великомасштабна, всеосяжна криза? Економісти, історики та суспільствознавці ніколи не відчували дефіциту гіпотез для відповіді на це питання.

Велика депресія набагато більшою мірою, ніж будь-яка інша подія, стала стимулом для розвитку макроекономіки. Кейнс був першим, хто дав раціональне пояснення цьому феномену. Головним чинником, який призвів до депресії, він вважав коливання у впевненості інвесторів щодо майбутнього. У своїй "Загальній теорії" він проаналізував макроекономічне середовище, що дозволило пояснити хронічне безробіття того часу, а також запропонувати дії, щоб перетворити фіскально-грошову політику в знаряддя антикризової боротьби.

Покоління потому Мілтон Фрідмен, лауреат Нобелівської премії, а також його співавтор Анна Шварц у якості головної причини вказували надмірно сильну політику стримування економічного зростання, що практикувалась в Сполучених Штатах у 1929 – 1933 роках. У їх спільній праці вони стверджують, що всі заходи щодо зміни грошової політики, спрямовані на боротьбу з наростаючим валом банківських банкрутств початку 30-х років, закінчилися повним провалом, внаслідок чого грошова політика не змогла протистояти переростанню звичайного спаду в рамках ділового циклу в катастрофічну депресію.

Ще одне пояснення було запропоновано Пітером Теміном з Масачусетського технологічного інституту, який стверджував, що "Велика депресія" з'явилася як запізнений результат Першої світової війни. Як і у випадку з більшістю інших проблем економічної теорії, не існує якогонебудь загальноприйнятого погляду на причини "Великої депресії" і природу її механізмів. Водночас є кілька різних підходів, кожен з яких фокусує увагу на одному з аспектів кризи і частково пояснює цей безумовно складний макроекономічний феномен.

Ще один напрям з'явився в цій дискусії зовсім нещодавно. Прихильники теорії реального ділового циклу стверджують, що й кейнсіанці, і монетаристи неправильно вказують джерела потрясінь в економіці. На їх думку, пояснення спостережуваних економічних флуктуацій лежить не в сфері попиту або політики, а в технологічних шоках. Інші економісти, що належать до так званих "неокейнсіанців", прагнуть створити більш життєздатну теоретичну базу для основоположних ідей Кейнса (ринкова економіка не є автоматично регульованою, номінальні ціни і зарплата реагують недостатньо швидко для того, щоб постійно приводити до повної зайнятості, державне втручання здатне допомогти стабілізації економіки).

Сьогодні, через 45 років після смерті Кейнса, що пройшли в запеклих суперечках, коли вже досягнуті значні результати в розвитку теорії

макроекономіки, може бути зроблений один безперечний висновок. Навіть ураховуючи той факт, що "Загальна теорія" була епохальним внеском у науку, вона не може бути визнана всеосяжною. Увага Кейнса була зосереджена на потрясіннях в економіці, що відбуваються в результаті зрушень в інвестиційному процесі; тепер відомо, що економіка також схильна й до інших типів потрясінь. Кейнс доводив, що економіка не завжди здатна плавно пристосуватися до несприятливого потрясіння, іншими словами, вона не в змозі підтримувати високий обсяг випуску і низький рівень безробіття.

Тепер можна стверджувати, що адаптаційні здатності економіки значною мірою залежать від її економічних інститутів, а останні значно розрізняються за країнами. Таким чином, аналіз економічних коливань можливий, коли охоплює все різноманіття причин і результатів.

Питання.

1. Чим характеризувалася "Велика депресія"?
2. Як різні економісти пояснюють причини "Великої депресії"? З яким із пояснень ви б погодилися і чому?
3. У чому полягають основні відмінності поглядів кейнсіанців і монетаристів на джерела потрясінь в економіці?
4. Які з причин спадів в економіці, позначених в кейсі, здаються вам найбільш ймовірними? Аргументуйте вашу відповідь.

Тема 4. Середовище розвитку міжнародних економічних відносин

Завдання 4

Проаналізуйте ситуацію та дайте відповідь на поставлені запитання.

Мета вирішення завдання: формування навичок щодо аналітичного мислення.

За перше десятиліття XXI століття список визнаних держав світу поповнився п'ятьма країнами. Фактично їх стало на десяток більше.

На референдумі про незалежність 98,8 % жителів півдня Південного Судану – найбільшої африканської країни – підтримали ідею про незалежність. До Південного Судану на політичній карті світу в новому столітті з'явилися Східний Тимор (здобув незалежність у 2002 році), Чорногорія

(відокремилася від Сербії у 2006 році), а також Сент-Мартін і Кюрасао (і колишні Нідерландські Антильські острови перетворилися на автономні держави у 2010 році). Набуття в 2007 році незалежності сербської автономією Косово станом на сьогоднішній день визнали 73 країни. Абхазія і Південна Осетія, які оголосили себе незалежними державами роком пізніше, отримали визнання лише Росії, Венесуели, Нікарагуа і Науру.

Нове століття диктує й нові правила створення незалежних держав, але, звичайно, із збереженням усталених принципів ХХ століття. Як і в минулому сторіччі, сьогодні проголошення суверенітету нових держав часто відбувається з використанням сили. Однак тепер світова спільнота ретельно оцінює відповідність цієї незалежності нормам міжнародного права. А визнання або невизнання у світі нової держави має для нього в майбутньому величезне значення.

Як і в раніше, велику роль у цьому процесі відіграють найвпливовіші гравці – ООН, Сполучені Штати Америки, ключові країни Євросоюзу, Китай і Росія. Сама незалежність часто дістається новачкам з рук "сильних світу цього" або у разі їх активної допомоги. Відмінністю нинішнього століття стала так звана гра в прецедент. Окремі випадки успішної боротьби за незалежність нерідко сприймаються третіми країнами як наочний приклад і пряме керівництво до дії. При цьому не враховується унікальність кожної конкретної ситуації і неможливість повністю переносити чужий досвід в умови якої іншої держави. За способами отримання суверенітету нові країни ХХІ століття діляться на три групи. У першій групі – держави, які зуміли домогтися незалежності без конфліктів і які заручилися підтримкою і визнанням світової спільноти. У другу входять ті, які розійшлися зі "старшим братом" конфліктно, і їх визнали не всі країни світу. Третя група – це території, практично не добилися визнання своєї незалежності в світі.

Східний Тимор. Етнічні конфлікти, політична та соціальна нестабільність призвели до проголошення незалежності колишньої португальської колонії Східний Тимор у 2002 році. Через кілька років там знову виникла напружена ситуація і почастишали випадки насильства, після чого Рада Безпеки ООН ввела в Східний Тимор 1 600 незалежних міжнародних поліцейських. Вони разом з надісланим Австралією контингентом Міжнародних сил стабілізації відновили стабільність у країні.

Східний Тимор належить до групи найбільш відсталих держав Азії та Африки. Дві третини населення перебуває за офіційною межею бідно-

сті. Основу економіки складає сільське господарство, в якому зайнято понад 80 % населення. Головна продукція – кава (щорічно виробляється до десяти тисяч тонн), маїс (кукурудза), рис.

Південний Судан. Референдуму про відділення півдня Судану від півночі передувала 22-річна громадянська війна на ґрунті етнічних і релігійних протиріч. У війні загинули майже два мільйони людей. У 2005 році був укладений мирний договір. У жителів північної частини Судану більш високий рівень життя. У 90 % населення Південного Судану щоденний прожитковий мінімум становить менше одного долара. Країна розорена багаторічним конфліктом. Ключова проблема, з якою можуть зіткнутися дві частини розколеної країни, – боротьба за нафту. Судан, імовірно, володіє запасами нафти, близькими за обсягами до резервів Саудівської Аравії. При цьому до 70 % їх припадає на Південний Судан. Однак транспортування сирової нафти проходить через розташований на півночі країни Порт-Судан. Причому доходи від видобутку нафти останнім часом витрачалися виключно на закупівлю озброєнь. Свою роль у вирішенні цих проблем зіграють впливові світові держави. З одного боку, це Китай, давно і надійно закріпився на півночі країни, з іншого боку – Японія, США і Євросоюз, які прагнуть створити противагу Пекіну в цьому регіоні.

Сент-Мартін і Кюрасао. Після проведення референдумів у жовтні 2012 року політичне утворення Нідерландські Антильські острови офіційно припинило існування. Острови Сент-Мартін і Кюрасао, колишні колонії Нідерландів, стали автономними державами, що входять в Нідерландське королівство (тобто формальною главою є королева Беатрікс). Головні джерела доходів островів – туризм, переробка і транспортування венесуельської нафти, судноремонт. Крім цього, найважливішою частиною фінансових надходжень є офшорні фінансові послуги. Податок на прибуток тут становить 2,4 – 3 %.

Чорногорія. У червні 2006-го року Державний Союз Сербії і Чорногорії припинив своє існування. Відділення Чорногорії від Сербії відбулося мирно, шляхом референдуму, який пройшов за посередництва Євросоюзу. За незалежність Чорногорії висловилися 55,4 % виборців. Сербія після відділення Чорногорії втратила вихід до моря. Ще на початку 2000-х років Чорногорія змогла стати привабливим об'єктом для туризму, як літнього, так і зимового. Політика держави спрямована на всебічний розвиток туристичної сфери, їй відданий пріоритет перед промисловістю та сільським господарством.

Косово. Ударом по Белграду стало в 2007 році проголошення незалежності Косова, яку визнали США і більшість членів ЄС. Насправді автономія стала незалежною в 1999-му році, коли кілька країн-членів НАТО бомбардували Югославію і ввели свої війська в бунтівний край, де різко загострилися протиріччя між косоварами (албанцями) і слов'янським населенням. Міжетнічні конфлікти в Косово сьогодні – крайня рідкість. Одна з причин – вимушене компактне проживання сербів в анклавах. У країні 45 % населення перебуває за межею бідності. Один з основних джерел доходу косоварів – допомога албанської діаспори. Економіку серйозно послаблює невирішене міжнародний статус Косово, який ускладнює залучення інвестицій і кредитів. Економічна слабкість регіону дала поштовх процвітанню тіньової економіки, в якій контрабандний бензин, цигарки, цемент, наркотики є основними товарами. Косово живе значною мірою за рахунок міжнародної допомоги. До того ж у 2009-му році ця не всіма іншими визнана держава стала членом Світового банку та МВФ. Сербське населення Косово відмовляється визнавати місцеві державні інститути. Більшість сербів живуть на півночі Косово, у них своя поліція та правосуддя.

Південна Осетія і Абхазія відокремилися від Грузії ще в 1993-му році з російською підтримкою. У 2008 році, коли грузинські війська спробували контролювати Цхінвал, обидві автономії оголосили про свою державну незалежність. Світова спільнота, за винятком Росії і ще трьох держав, відмовляється визнавати ці території незалежними країнами. Європарламент 21 січня 2013 року прийняв резолюцію, згідно з якою Абхазія і Південна Осетія визнані окупованими територіями. Економіка обох невизнаних держав повністю залежить від Росії. Наприклад, 99 % бюджет Південної Осетії формується за рахунок перерахувань з Москви, Абхазія приблизно на 70 % залежить від фінансових надходжень з Російської федерації. Основна валюта в обігу – російський рубль. В обох невизнаних республіках процвітає корупція, безробіття перевищує 50 %.

У другому десятилітті XXI століття процес створення нових держав продовжуватиметься.

Можливість розколу зберігається в *Бельгії*. Уже довгий час королівство мітингує і страйкує, воно майже вісім місяців фактично живе без уряду. Одна частина країни говорить голландською мовою, Фландрія – більш багатий регіон, ніж інший – франкомовна Валлонія. На підставі цього фламандські націоналісти регулярно висувають вимоги відділення.

Незрозумілою продовжує залишатися ситуація в *Придністров'ї*. Юридично територія Придністровської Молдавської Республіки є частиною Молдови, хоча фактично Кишинів не контролює Придністров'я (за винятком кількох сіл). Конфлікт існує вже два десятиліття, проте жодна держава у світі цю республіку не визнає. Значною мірою рішення придністровського питання залежить від готовності Москви, Тирасполя та Кишинєва домовлятися. У середньостроковій перспективі найбільш вірогідні два сценарії. Перший – приєднання Молдови до Румунії і остаточне "відколювання" тих територій, які з цим не згодні (Гагаузія, Придністров'я). Другий – створення Молдавської федерації, введення двомовності і т. д.

Нагорний Карабах, а також частина "континентальної" території Азербайджану контролюються Вірменією за результатами війни 1988 – 1994 років. Посилення позицій Баку в регіоні за рахунок продажу нафти загрожує новим витком напруженості в регіоні (Єреван поряд з Москвою входить в Організацію договору колективної безпеки).

Курдистан – найскладніша проблема Туреччини. Влада країни у всі часи ставилася до курдів як до сепаратистів. Однак союзники Туреччини в НАТО вимагають мирного вирішення курдського питання. Іракський Курдистан фактично незалежний від уряду в Багдаді. Курди також компактно проживають в Ірані та Сирії.

Розташована на "Африканському Розі" держава *Сомалі* фактично розпалася на окремі території (всього в країні 18 провінцій), що знаходяться під контролем польових командирів. Північна частина проголосила свою незалежність як Республіка Сомаліленд, а сама країна перетворилася на базу піратів Індійського океану.

Ще в трьох економічно потужних державах періодично проявляються відцентрові сили. Не вщухають міжетнічні конфлікти в Іспанії: баскські організації то оголошують перемир'я, то влаштовують чергові теракти. Росія теж володіє величезною кількістю потенційних гарячих точок. Дві чеченські війни не змогли стабілізувати обстановку на Північному Кавказі. У Великобританії періодично загострюється питання Ольстера та Північної Ірландії, де давнє протистояння має ще й релігійний ґрунт. Однак і Мадрид, і Москва, і Лондон у цілому контролюють ситуацію на своїх бунтівних територіях.

Порівняно недавно американський Фонд миру ввів в ужиток поняття *failed state* (держава, яка не відбулася) – для країн, які не можуть забезпечувати власну життєздатність. Це поняття об'єднує 12 соціальних, економічних, політичних і військових індикаторів. В індексі за 2010 рік

"червоній групі" тривоги, де лідирує Сомалі, виявилось 37 країн. У критичному стані перебувають в основному африканські та азійські держави – Судан, Чад, Зімбабве, Кенія, Нігерія, Ефіопія, Конго, Афганістан. До групи "граничних", тобто тих, які наближаються до кордону *failed state*, належать Росія, Таджикистан, Білорусь, Молдова, Китай, Україна.

Інтенсивний процес створення нових незалежних держав намітився після Першої світової війни. Друга світова війна, деколонізація Африки і розпад соціалістичного табору досі є основним елементом суверенізації нових територій. Ймовірно, у другій половині XXI століття основним трендом стане боротьба за природні ресурси – енергоносії, родючі землі і, перш за все, питну воду.

Питання.

1. Які країни світу впливають на формування нових державних утворень?
2. Які втрати та здобутки новоутворених держав?
3. Чи мають шанс новоутворені держави стати вагомими суб'єктами міжнародних економічних відносин?
4. Як ви думаєте, кількість держав і надалі буде збільшуватися? З чим це пов'язано?

Тема 5. Міжнародні торговельні відносини та ціноутворення

Завдання 5

Розв'язати задачу за таких умов: застосувавши формули основних показників міжнародної торгівлі, знайти відсутні дані, використовуючи дані табл. 2.

Таблиця 2

Дані для розрахунку

Показники	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6
1. Експорт	118,13	105,95	100,64		101,27
2. Імпорт			54,68	52,13	
3. Торговий оборот	178,87			149,82	
4. Торгове сальдо		3,12			0,27
5. ВВП		386,93			402,64
6. Експортна квота	0,31		0,25		

1	2	3	4	5	6
7. Імпортна квота				0,13	
8. Темп зростання експорту					
9. Темп приросту експорту					

Методичні рекомендації до виконання завдання 5

Показники обсягу міжнародної торгівлі (МТ):

- експорт – вивезення товару з країни;
 - імпорт – ввезення товару в країну;
 - торговий оборот (ТО) – сукупний обсяг експорту й імпорту за визначений період часу;
 - фізичний обсяг МТ – оцінювання обсягу експорту-імпорту за визначений період часу в постійних цінах;
 - генеральна торгівля – вартість ТО і транзитних товарів;
 - спеціальна торгівля – чистий ТО;
 - реекспорт – вивезення раніше завезеного товару, без його перероблення;
 - реімпорт – ввезення раніше вивезених товарів без перероблення.
- Показники за критерієм структури міжнародної торгівлі:
- товарної (структура експорту й імпорту за товарними позиціями);
 - географічної (структура експорту й імпорту за групами країн і регіонами);
 - інституціональний (структура експорту й імпорту за суб'єктами і методами товарного обміну).

Показники динаміки міжнародної торгівлі:

- темп зростання експорту:

$$Tpe = (Ezr / Ebr) \times 100 \%,$$

де Ezr – обсяг експорту в звітному році;

Ebr – обсяг експорту в базисному році;

- темп зростання імпорту:

$$Tri = (Izr / Ibr) \times 100 \%,$$

де Izr – обсяг імпорту в звітному році;

Ibr – обсяг імпорту в базисному році;

- темп зростання ТО:

$$T_{то} = (ТО_{зр} / ТО_{бр}) \times 100 \%,$$

де $ТО_{зр}$ – обсяг ТЕ у звітному році;

$ТО_{бр}$ – обсяг ТЕ в базисному році;

- темп приросту експорту:

$$T_{пре} = (T_{резр} / T_{ребр}) \times 100 \%.$$

Тема 6. Міжнародна інвестиційна діяльність і виробниче співробітництво

Завдання 6

Проаналізувати ситуацію та зробити висновок. Нехай виробники в Україні й у США випускають тільки два товари – устаткування і сировина (табл. 3).

Таблиця 3

Вихідні дані

Товари	США	Україна
Устаткування (роб. день / од. устатк.)	1	4
Сировина (роб. день / од. сировини)	3	2

У виробництві якого товару країни мають абсолютні переваги?

Змістовий модуль 2. Рух факторів виробництва у світовій економіці.

Міжнародна економічна інтеграція та глобалізація

Тема 7. Міжнародна міграція робочої сили

Завдання 7

Провести аналіз діяльності міжнародних організацій, що регулюють потоки міжнародної міграції робочої сили. Результати записати у формі табл. 4.

Аналіз діяльності міжнародних організацій

№ з/п	Назва міжнародної організації	Дата заснування	Основне призначення у сфері регулювання міжнародної міграції робочої сили

Завдання 8

Провести аналіз участі країн у процесах міжнародної міграції робочої сили. Результати записати у формі табл. 5.

Таблиця 5

Втрати та здобутки країн від участі у міжнародній міграції робочої сили

Учасники	Здобутки	Втрати
Країна-експортер робочої сили		
Країна-імпортер робочої сили		

Тема 8. Міжнародні науково-технічні зв'язки**Завдання 9**

Розв'язати задачу за таких умов. Дані про показники експортних операцій країни подані у табл. 6.

Таблиця 6

Вихідні дані

Показники	Умовні позначення	Базисний рік	Звітний рік
1	2	3	4
Валютний виторг за реалізовану експортну продукцію, млрд грн	BE	28,6	31,4

1	2	3	4
Внутрішня вартість експортної продукції, млрд грн	СЕ	26,4	29,9
Середні залишки оборотних коштів для виробництва експортної продукції, млрд грн	ЗСЕ	2,4	2,7

Необхідно обчислити:

- 1) коефіцієнт віддачі коштів, вкладених в експортну продукцію;
- 2) бюджетну ефективність експорту;
- 3) оборотність коштів, вкладених в експорт.

Методичні рекомендації до виконання завдання 9

Бюджетна ефективність – це співвідношення між валютним виторгом за експортну продукцію (ВЕ) і вартістю продукції у внутрішніх цінах (СЕ):

$$ЕБ = ВЕ / СЕ.$$

Економічна ефективність – це відношення вартості експортної продукції у внутрішніх цінах до витрат на її виробництво:

$$ЕЕ = СЕ / ЗСЕ.$$

Коефіцієнт віддачі коштів, вкладених в експортну продукцію – це відношення валютного виторгу за реалізовану експортну продукцію до величини середніх залишків оборотних коштів для виробництва експортної продукції:

$$ДО_{(базис, звіт)} = ВЕ / ЗСЕ.$$

Оборотність коштів, вкладених в експорт – це відношення значення внутрішньої вартості експортної продукції до величини середніх залишків оборотних коштів для виробництва експортної продукції:

$$n = СЕ / ЗСЕ.$$

Тема 9. Світова валютна система і валютні відносини. Міжнародний рух капіталу

Завдання 10

Розв'язати задачу за таких умов (табл. 7).

Таблиця 7

Вихідні дані

Валюти	Частка валюти в кошику СДР (%)	Валютний курс за 1 долар	Валютні компоненти кошика СДР	Доларовий еквівалент валютних компонентів
Долар США			0,781	0,781
Євро	34	1,533		0,562
Японська єна		138,438	15,569	
Фунт стерлінгів		1,013		0,455
Усього	100			

Розрахувати курс СДР. Для спрощення розрахунків вважати, що корегування для всіх валют однакове.

Методичні рекомендації до виконання завдання 10

Розрахунок курсу СДР щодо долара чи іншої валюти, що входить до складу набору валютного кошика, складається із такого алгоритму:

1) визначення питомої ваги кожної валюти (2) проводиться з урахуванням частки країни в міжнародній торгівлі;

2) валютні компоненти в одиницях відповідної валюти (4) визначаються як добуток її питомої ваги у валютному кошику (2) і середнього ринкового курсу до долара за останні три місяці (3) з корегуванням на попередній курс СДР;

3) доларовий еквівалент валютних компонентів розраховується шляхом ділення валютного компонента (4) на валютний курс (3).

Тема 10. Міжнародні інтеграційні процеси

Завдання 11

Провести аналіз формування Європейського Союзу. Результати записати у вигляді табл. 8.

Етапи розширення Європейського Союзу

Роки	Кількість країн-членів	Держави, що приєдналися	Територія (тис. кв. км)	Населення (млн осіб)
1				
2				
..				
n				

Завдання 12

Провести аналіз структури та функцій наднаціональних органів Європейського Союзу. Результати записати у вигляді табл. 9.

Таблиця 9

Наднаціональні органи Європейського Союзу

№ з/п	Назва	Місце розташування	Склад	Основні функції
1				
2				
..				
n				

Наднаціональні органи: Європейська рада, Рада ЄС, Європейський парламент, Європейська комісія, Європейський суд, Європейський суд аудиторів.

Тема 11. Глобальні проблеми міжнародних економічних відносин

Завдання 13

Проаналізувати ситуацію та відповісти на поставлені запитання.

Мета вирішення завдання: формування навичок аналітичного мислення.

Однією із найбільш скандальних видань у Європі 2010 року стала книга колишнього берлінського сенатора та одного з директорів Бундесбанку Тіло Саррацина "Німеччина: самоліквідація, або як ми ставимо

на кін свою країну". На майже п'яти сотнях сторінок автор лякає німців швидким крахом країни, яку, вважає він, ось-ось накриє потік неосвічених, агресивних і фанатичних мігрантів-мусульман.

Ще до того, як праця Тіло Саррацина з'явилася в продажу, німецькі ЗМІ та німецькі політики висловилися з нищівною критикою. Було заявлено, що книга працює на поділ суспільства, розпалює міжнаціональну ненависть і глибоко ображає всіх жителів Німеччини. Колишні скандальні висловлювання Саррацина, зроблені без оглядки на прийняті в німецькому суспільстві пристойності, налаштували проти нього практично весь політичний істеблішмент. У толерантній Німеччині Саррацин, відомий своїми вкрай різкими висловлюваннями з питань інтеграції мігрантів і ідеями про те, що неможливо поєднувати державу і масову імміграцію, викликав обурення громадськості. Вже через три дні після видання книги Рада директорів Бундесбанку відсторонила його від займаної посади "за завдання шкоди іміджу банку". Канцлер Німеччини Ангела Меркель "з великою повагою" зустріла це безпрецедентне рішення банку, звільнення Саррацина підтримали і інші провідні політики. Втім, відхилення німцями тез Саррацина не так однозначне, як може здатися з виступів провідних політиків. Згідно з опитуванням *Der Spiegel*, приблизно 35 % простих громадян схвально сприйняли виступи Саррацина, визнавши його сміливцем, який зважився сказати про "давно наболіле".

Невдоволення німецьких бюргерів станом речей зростає тим більше, чим більше мігрантів-мусульман в країні. У 2007 році, згідно з даними німецької Федеральної статистичної служби, на території Німеччини проживало 15,4 млн громадян іноземних держав або громадян Німеччини в першому поколінні. Таким чином, іноземці та ті, хто "мають іноземне минуле", становили приблизно 18 % населення країни. Не менш 4 млн іноземців, або трохи менше 5 % населення, складали вихідці з ісламських країн, у першу чергу – з Туреччини, але також з країн Близького Сходу, Африки, Албанії та Боснії-Герцеговини.

У багатьох випадках "відторгнення" мусульман німецьким товариством має цілком конкретні причини. Мало який німець, якщо навіть симпатизує мусульманам, то готовий сприймати поширений в турецькій і арабській громадах звичай "вбивства честі" або миритися з тим, що в його країні 15-річних дівчаток насильно видають заміж. Ніяка інша група мігрантів не практикує звичаїв, настільки контрастних до німецького способу

життя. У Німеччині мусульмани створюють справжні "паралельні співтовариства" і не бажать нічого знати про країну проживання нічого, окрім адреси найближчого бюро соціальної служби.

Класичним прикладом такого емігрантського гетто з турецько-ісламським колоритом є берлінський Нойкелльн, що розташований в самому центрі Берліна, цей район традиційно був малопривабливим. У роки поділу міста квартали Нойкелльна, що належали Західному Берліну, примикали до Берлінської стіни. Не дивно, що тут жили переважно мігранти і бідні верстви населення. Сьогодні 50 % нойкелльнців складають іноземці або громадяни Німеччини в першому поколінні, насамперед – турки. Серед дітей, що живуть в цьому районі і які відвідують школи, частка іноземців становить від 80 до 100 %. 35 % дорослого працездатного населення Нойкелльна не має роботи і живе за рахунок соціальних виплат, серед 25-річних жителів безробітних 60 %.

Справжня трагедія Берліна полягає в тому, що соціальна апатія, яка охоплює турецьке населення Нойкелльна, підтримується обома сторонами. Туркені, які приїжджають до Німеччини у статусі нареченої з турецької провінції (часто не вміють читати і писати, задоволені прийдешнім статусом багатодітної безробітної матері на соціальному забезпеченні) виховують дітей в презирстві до освіти і європейських цінностей. У свою чергу, чиновники німецької освітньої системи не стежать за якістю освіти в школах, переповнених турецькими дітьми, і вважають, що "мігрантам достатньо отримувати другосортну освіту". У більш-менш відкритій формі така дискримінація за національною ознакою спостерігається на всіх щаблях німецького суспільства: точно так само, як турецькому першокласнику вкрай складно потрапити в "хороший" клас, а випускниці, яка носить хустку, майже неможливо знайти хорошу роботу.

Взаємне відторгнення і недовіра все частіше пронизують відносини німецьких турків і етнічних німців. Згідно з опитуваннями, більше 40 % турків, що проживають у Німеччині, не сприймають канцлера Меркель як "свого канцлера". Зате десятки тисяч турків збиралися на стадіоні в Кельні, щоб привітати прем'єр-міністра Туреччини, який приїхав з візитом до Німеччини. У свою чергу, німецька держава з підозрою дивиться на хоча б мінімальні прояви релігійності мусульман. Якщо туркения носить хустку, то їй заборонено викладати в школах, а студентки-мусульманки навіть не допускаються до вчительської практики, у той час, як католицькі черниці викладають у школах, одягнувши чернечий орденський одяг.

Неготовність німецького суспільства бачити в числі своїх членів громадян-мусульман призводить до різкого скорочення кар'єрних шансів для турецької молоді. У свою чергу, сім'ї мусульманських мігрантів часто відрізняються вкрай низьким рівнем освіти, не вважають за необхідне переконувати своїх дітей старанно вчитися. Німецька соціальна система забезпечує легальне перебування на території країни мігрантам з рівнем життя, що вважається в країнах Близького Сходу цілком високим.

Не дивно, що безробітним є кожен третій іноземець, що проживає в Берліні, кожен другий турок. Згідно з даними міських соціальних служб, в особливо неблагополучних районах міста є сім'ї, де на допомогу з безробіття живе вже третє покоління мігрантів, які звикли до такого життя і вважають це нормою. Саме тому слова Саррацина і його прихильників про те, що німецька соціальна система приваблює гірших представників країн Близького Сходу, знаходять підтримку серед багатьох добропорядних німецьких бюргерів. Але, як показала історія з книгою Саррацина, німецькі політики вважають за краще не обговорювати наболілі питання по суті, роблячи вигляд, що проблема в книзі, а не в структурі німецького суспільства.

Питання.

1. Назвіть основні причини, що забезпечують приплив мігрантів в Німеччину.
2. Які умови транскордонної мобільності робочої сили сприяють припливу до Німеччини мігрантів з Туреччини і країн Близького Сходу?
3. Оцініть вплив міграції на економіку і добробут Європейського Союзу і країн базування.
4. Якою мірою, з вашої точки зору, описана ситуація може бути віднесена до інших країн Європейського Союзу?

Рекомендована література

Основна

1. Птащенко О. В. Опорний конспект лекцій "міжнародні економічні відносини" [Електронний ресурс] / О. В. Птащенко. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=6852>.

Додаткова

2. Багрова І. В. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / І. В. Багрова, О. О. Гетьман, В. Є. Власик ; за ред. І. В. Багрової. – Київ : ЦНЛ, 2004. – 384 с.

3. Герчикова И. Н. Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности / И. Н. Герчикова. – Москва : Консалтбанкир, 2009. – 624 с.

4. Голуб Н. В. Україна та міжнародні організації : інформ.-довід. вид. / Н. В. Голуб, П. А. Клімкін. – Київ : Кондор, 2003. – 212 с.

5. Горбач Л. М. Міжнародні економічні відносини : підручник / Л. М. Горбач, О. В. Плотніков. – Київ : Кондор, 2005. – 266 с.

6. Дахно І. І. Міжнародна економіка : навч. посіб. / І. І. Дахно. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : МАУП, 2006. – 248 с.

7. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / В. В. Козик, Л. Я. Панкова, Н. Б. Даниленко. – 6-те вид., стер. – Київ : Знання, 2006. – 406 с.

8. Міжнародні організації : навч. посіб. / ред. Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, З. Кутайн та ін. – Київ : ЦУЛ, 2007. – 440 с.

9. Мочерний С. В. Світове господарство в умовах глобалізації : монографія / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. В. Фомішин. – Київ : Ніка-Центр, 2006. – 200 с.

10. Світовий бізнес : навч. посіб. / ред. Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2004. – 498 с.

Інформаційні ресурси

11. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

12. Офіційний сайт Євросоюзу. – Режим доступу : <http://europa.eu>.

13. Офіційний сайт Міністерства Закордонних справ України. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua>.

14. Офіційний сайт ООН. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/index.html>.

Зміст

Вступ.....	3
Практична частина.....	5
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади міжнародного співробітництва	5
Тема 1. Міжнародні економічні відносини в системі світового господарства	5
Тема 2. Світове господарство (СГ) та особливості його розвитку. Типологія країн світу і роль окремих їх угруповань у СГ і МЄВ.....	6
Тема 3. Міжнародний поділ праці.....	9
Тема 4. Середовище розвитку міжнародних економічних відносин	11
Тема 5. Міжнародні торговельні відносини та ціноутворення	16
Тема 6. Міжнародна інвестиційна діяльність і виробниче співробітництво	18
Змістовий модуль 2. Рух факторів виробництва у світовій економіці. Міжнародна економічна інтеграція та глобалізація	18
Тема 7. Міжнародна міграція робочої сили	18
Тема 8. Міжнародні науково-технічні зв'язки	19
Тема 9. Світова валютна система і валютні відносини. Міжнародний рух капіталу	21
Тема 10. Міжнародні інтеграційні процеси.....	21
Тема 11. Глобальні проблеми міжнародних економічних відносин	22
Рекомендована література.....	26
Основна	26
Додаткова	26
Інформаційні ресурси	26

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Птащенко** Олена Валеріївна

Відповідальний за видання *І. П. Отенко*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2021 р. Поз. № 21 ЕВ. Обсяг 28 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру

ДК № 4853 від 20.02.2015 р.